

Жыццё, прысвечанае беларускай кніжнасці і культуры

Даследчык кірылічнага кнігадрукавання Беларусі і дзейнасці беларускага першадрукара Францішка Скарыны, вядучы медыявіст, доктар гістарычных навук Георгій Якаўлевіч Галенчанка, навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі НАН, пачынаў свой працоўны шлях у аддзеле рэдкай кнігі Ленінскай бібліятэкі. Вучоны, які не мае этнічных беларускіх каранёў, зрабіў істотны ўнёсак у развіццё беларускай навукі. Дакрананне да старадрукаў на ўсё жыццё абудзіла ў ім прагу да вывучэння беларускіх кніжных здабыткаў. Працу студэнту чацвёртага курса гістафака БДУ прапанаваў дырэктар бібліятэкі Іосіф Бенцыянавіч Сіманоўскі. Мы звярнуліся да вядомага гісторыка, які з 82 гадоў 60 прысвяціў навуцы, з просьбай узгадаць пачатак яго працоўнай біяграфіі.

- Георгій Якаўлевіч, нагадайце, калі ласка, як гэта адбылося?

- Ад самага пачатку я вывучаў кірылічныя і лацінамоўныя кнігі вельмі сур'ёзна. Прыходзіў у бібліятэку, заказваў літаратуру, ставіў дзве планкі, на іх - фотаапарат ФЭД даваеннай вытворчасці, наводзіў на рэзкасць і здымаў. Дома друкаваў і ствараў адпаведныя картатэкі. Іосіф Бенцыянавіч быў выдатным, сімпатычным чалавекам, добра ведаў замежныя мовы. Ён спрычыніўся да вяртання кніг Скарыны. Пасля вайны калі Дома ўраду выкладвалі з цяжкіх кнігі, якія былі раней вывезены з Беларусі. Іосіф Бенцыянавіч абшукваў усе вагоны. Горы кніг ляжалі на асфальце і дзяўчаты-бібліёграфы разбіралі іх. Так знайшлі і кнігі Францішка Скарыны. Іосіф Бенцыянавіч вельмі ўзрадаваўся і абяцаў дзяўчатам павысіць зарплату!

У бібліятэцы ён, убачыўшы маю цікавасць, не зрабіў заўвагу, што робяцца здымкі без дазволу дырэктара, але распытаў, чым я займаюся і запрасіў прыйсці на працу пасля заканчэння ўніверсітэта. Так я паступіў у аддзел беларускай літаратуры, дзе сустрэў вопытнага бібліёграфа, даследчыцу і літаратуразнаўцу Ніну Барысаўну Ватацы. Мы абмяркоўвалі з ёй розныя пытанні. Потым вызвалілася месца ў аддзеле рэдкай кнігі, я перайшоў туды супрацоўнікам і быў прызначаны загадчыкам аддзела. Так я працаваў у Ленінскай бібліятэцы на працягу 1960-1962 гадоў і займаўся апісаннем кніг.

- Вы прайшлі шлях ад дыплама, прысвечанага кірылічна-

му кнігадрукаванню, да доктарскай дысертацыі "Францыск Скарына - беларускі і ўсходнеславянскі першадрукар", якая была абаронена ў Інстытуце гісторыі НАН у 1999 годзе.

- Шлях гэты быў доўгім. У 1962 годзе, атрымаўшы мэтавае накіраванне ў аспірантуру ў Маскоўскі гістарычна-архіўны інстытут, я працягваў вывучаць кірылічныя выданні, надрукаваныя на беларускіх землях.

У Маскве я меў магчымасць карыстацца бібліятэчнымі фондамі і сустрэцца з такімі дасведчанымі навукоўцамі, як Антаніна Зёрнава, Яўген Неміроўскі. Антаніна Зёрнава паказвала мне многія рэдкія выданні. Я пазнаёміўся з літаратурай, датычнай Расіі, Украіны, Польшчы, дзе захаваліся кірылічныя выданні, падрыхтаваў працу ў трох тамах.

Спачатку працаваў на друкарскай машыне, выпушчанай яшчэ да Першай сусветнай вайны, а потым у Маскве набыў новую.

У 1965 годзе пад кіраўніцтвам члена-карэспандэнта АН СССР, доктара мастацтвазнаўства, прафесара А.А. Сідарава я абараніў кандыдацкую дысертацыю "История белорусского книгопечатания XVI-XVIII веков".

Па заканчэнні аспірантуры і па вяртанні ў Менск мне прапанавалі выкладаць навуковы камунізм, бо тады быў попыт на яго. На кафедры ў БДУ працавалі вельмі інтэлігентныя і адукаваныя асобы, але яны былі вымушаны ўкладвацца ў адпаведныя рамкі.

У той час я ажаніўся з Людмілай Івановай. Зараз яна працуе ў Нацыянальным дзяржаўным архіве. Пасля трох гадоў выкладання навуковага камунізму я перайшоў у Інстытут гісторыі АН БССР, дзе працягнуў займацца кнігазнаўчай тэматыкай.

- Ваш бацька Якаў Пракопавіч, кандыдат філасофскіх навук, быў выкладчыкам Менскага дзяржаўнага педагогічнага інстытута, пазней працаваў у БДУ. Яго педагогічны і навуковы досвед дапамагаў Вам?

- Так. Бацькі мае, перш за ўсё, былі людзі чалавечныя і гуманныя, сям'я наша была кніжнай. Бацька паходзіў з украінамоўнага бранскага казачства. У Маскве ён заканчваў Інстытут чырвонай прафесуры. У 1931 годзе ён быў накіраваны на працу ў Петраградскі Карэла-Фінскі ўніверсітэт, дзе выкладаў дыялектычны матэрыялізм. Я нарадзіўся ў Петра-

водску ў 1937 годзе.

У 1939 годзе студэнты курса, дзе бацька выкладаў, добраахвотнікамі пайшлі на савецка-фінскую вайну. Сам бацька, хаця і меў бронь, мог пазбегнуць удзелу ў вайне, але таксама ў 1940 годзе добраахвотнікам пайшоў на фронт. Маці атрымала паведамленне, што ён загінуў. Яго частка трапіла ў акружэнне, але ён здолеў выратавацца. Перад наступленнем фінаў мы з маці і дзвюма сёстрамі перабраліся з Петраздаводска на баржы ў Сыктыўкар, дзе і пражылі да канца вайны. Суседнія баржы побач з намі былі затоплены.

Пасля вайны ў Менску выдзялялі кватэры, і бацька аддаў адзін наш пакой сям'і афіцэра. Калі мы прыехалі з Сыктыўкара ў Менск, я паступіў вучыцца ў 8-ую школу. З хлопцамі мы забіраліся на разваліны дамоў, знаходзілі розныя рэчы. На першых занятках мы пісалі тэксты на беларускай мове. Я атрымаў двойку, бо прыехаў з поўначы і выходзіў на рускай мове і культуры. З таго часу я сур'ёзна пачаў займацца беларускай мовай і стаў выдатнікам, заканчваў сярэдняю школу № 42. Мой дыпломны праект на Усесаюзным аглядзе-конкурсе студэнцкіх прац атрымаў залаты медаль.

Маці Бэці Генрыхіўна была эканамістам і ў 50-тыя гады выклала ў тэхналагічным універсітэце імя Сталіна гісторыю эканомікі. У часы сталінскіх рэпрэсій бацькі не ўсведамлялі маштабаў усяго, што адбывалася ў краіне. Пры дзецях яны пазбягалі размоваў пра гэта.

- Ваша кніга "Францыск Скарына", напісаная ў суаўтарстве з В. Чамярыцкім і В. Шматавым, атрымала прэмію ЮНЭСКО ў канцы 70-тых гадоў.

- Яна была перакладзена і выдадзена для замежнікаў на англійскай і французскай мовах. Кніжка была невялікай, сапраўды, добра чыталася, распаўсюджвалася па арганізацыях, якія цікавіліся старажытнай пісьменнасцю, і атрымала прэмію. Гэтыя, выдадзеныя на замежных мовах кнігі, дазволілі значна пашырыць вядомасць Беларусі ў свеце і паказаць самабытнасць і высокую ступень культурнага развіцця беларускіх зямель на розных этапах гісторыі.

- У 1990 годзе, калі святкавалася 500-годдзе з дня нараджэння Францішка Скарыны, Вы былі ініцыятарам, навуковым кансультантам і аўтарам археографічнага каментаря да

трохтомніка факсімільнага выдання скарынаўскай Бібліі.

- Каб выдаць Біблію Скарыны, спатрэбілася знайсці найлепшы захаваны экзэмпляр і дапоўніць яго аркушамі з розных выданняў. Для гэтага прыйшлося аб'ездзіць бібліятэкі розных краінаў. У падарожжах мяне суправаджаў фатограф Менскай фабрыкі каляровага друку, які здымаў выяўленыя асобнікі ці аркушы. Я апісаў, у якіх краінах і бібліятэках захоўваюцца кнігі.

- Аб'яднаўшы даследванні XVIII-XIX стагоддзяў, працы савецкага перыяду, замежныя публікацыі, агляды Скарыніны ў сваёй дысертацыі, абароненай у 1999 годзе, Вы падрабязна апісалі розныя бакі кнігавыдавецкай і асветніцкай дзейнасці Скарыны.

- Мною выкарыстоўвалася гістарычна-рэтраспектыўная бібліяграфія, апісанні кніжных фондаў, непасрэдная эўрыстыка ў аичинных і замежных архівах, бібліятэках, музеях і прыватных зборах,

прымяняліся метады структурна-аналітычнага, апісальнага і гістарыка-параўнальнага даследвання.

Важным напрамкам скарыназнаўства 60-90-тых гадоў былі даследванні філасофскіх, грамадска-палітычных, этычных, эстэтычных поглядаў Скарыны, рэнесансна-гуманістычных тэндэнцый у яго творчасці. Акрамя мяне, асабліваці выдавецкай і літаратурнай дзейнасці Скарыны вывучалі У.М. Конан, Ю.А. Лабынцаў, В.А. Чамярыцкі, М.М. Грынчык і іншыя. Выдавочны прарыў у беларускай Скарыніне, узняццё яе на новы ўзровень у канцы 80-90-х гадах было звязана з дзейнасцю дзяржаўных і навуковых устаноў Беларусі. Пасля ўтварэння

Навукова-асветніцкага цэнтры імя Скарыны ў 1991 годзе пад кіраўніцтвам А. Мальдзіса, у цэнтры былі сканцэнтраваны скарынаўскія даследванні.

У той перыяд вялікі абагульняльны матэрыял быў сістэматызаваны ў фундаментальным юбілейным выданні "Францыск Скарына і яго час: Энцыклапедычны даведнік". Паспехі былі дасягнуты ў бібліяграфічных, кнігазнаўчых, крыніцазнаўчых і мовазнаўчых даследваннях. Апісана была большасць экзэмпляраў кніг Скарыны, выяўлены і ўведзены ў навуковы ўжытак амаль усе актывы дакументы, якія датычаць Скарыны.

- Нацыянальная бібліятэка, калі ініцыявала навукова-даследчую праграму да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання, змагла абaperціся на Вашы даследванні і ажыццявіць поўнае ўзнаўленне скарынаўскай спадчыны ў 20-ці тамах.

- Гэта, безумоўна, прыносіць вялікае задавальненне! Скарынаўская спадчына застанецца бясконным скарбам для нашчадкаў.

Зараз я працую над спадчынай Радзівілаў, кнігазборамі, якія захаваліся ў канцы XVIII стагоддзя. Поўнаасцю апісваюцца тама, якія засталіся. Бібліятэка Радзівілаў патрапіла спачатку ў Дом ураду, потым - у акадэмічную бібліятэку.

У Празе ў юбілейным 2017 годзе я набыў прыладу для лепшай працы над тэкстамі і рукапісамі - павелічальнае шкло з падсветкай. Хочацца яшчэ папрацаваць і апублікаваць добрае і істотнае.

- Жадаем Вам добрага здароўя і плёну ў даследваннях!
Гутарыла Э. Дзвінская, фота з архіва Г. Я. Галенчанкі.